

รู้จักสักวา ... จากอดีตถึงปัจจุบัน

ธีรวัฒน์ กล่าวเกลี้ยง | Theerawat Klaokiang

เมื่อพูดถึงสักวา คนทั่วไปมักจะนึกถึงคำประพันธ์ประเภทกลอนรูปแบบหนึ่งซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า “สักวา” และจบบทด้วยคำว่า “เอ๋ย” ดังตัวอย่างที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทร์ไพศาลโสภณ ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า

สักวาวานอื่นมีหมิ่นแสน	ไม่เหมือนมั่นพจมานที่หวานหอม
กลืนเปรียบเทียบเปรียบดวงพงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้ล้อลามหยาบหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ตั้งดูต้อมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ตีไพรไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอ๋ย

อย่างไรก็ตาม คำว่า “สักวา” นอกจากจะใช้เรียกรูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนชนิดหนึ่งแล้ว ยังใช้เรียกการเล่นโต้กลอนสดของบรรดาผู้เล่นที่มีปฏิภาณกวีอีกด้วย การเล่นสักวาเป็นที่นิยมมากในอดีต ทั้งฝ่ายผู้เล่นที่มีโอกาสประชันฝีปากกลอนกันอย่างเต็มความสามารถ และฝ่ายผู้ชมที่สนุกสนานกับการได้เห็นไหวพริบของกวีที่แก้กลอนกันอย่างเข้มข้น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ทรงเล่าถึงกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ซึ่งเป็นผู้มีชั้นเชิงทางกวีเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ว่าทรงเล่นสักวาเข้าคุณพุ่มซึ่งเป็นนักกลอนฝีปากกล้าในสมัยนั้นว่า

สักรววันนี้ที่สังเกต
มีได้เล่นลับลิหลายปีมา

.....
.....

เหมือนพุ่มพวงดวงเนตรของเชษฐา

.....
.....
.....¹

กล่าวกันว่า เมื่อสักรวบทดังกล่าวจบลง คุณพุ่มก็แต่งกลอนโต้กลับไปทันที ดังนี้

สักรวน่าจะโห้ให้เรือล่ม
เอานายทิมเข้ามาทวนพอครกกัน

.....
.....

นี่หรือกรมภูวนตรเศษสวรรค์
เหมือนอย่างหันใบชี้เหล็กให้เด็กยำ

.....
.....²

จะเห็นได้ว่าสักรวของคุณพุ่มมีความเฉียบคมและเชือดเฉือนอารมณ์ได้อย่างถึงอกถึงใจผู้ฟัง ทั้งยังเป็นการโต้ตอบอย่างทันที่ ทำให้ผู้ฟังได้เห็นการประชันฝีปากกลอนอย่างฉะฉาน กลายเป็นความสนุกสนานซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้การเล่นสักรวยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้มีโอกาสทำความรู้จักกับการเล่นดังกล่าวมากขึ้น ผู้เขียนจึงขอเริ่มต้นบทความนี้ด้วยนิยามของคำว่าสักรวจากที่มาแหล่งต่างๆ จากนั้นจะกล่าวถึงข้อสันนิษฐานต้นกำเนิดของการละเล่นชนิดนี้ และปิดท้ายที่การเล่นสักรวในปัจจุบัน ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

1. นิยามของสักรว

สักรวเป็นคำไทยแท้ ที่มีผู้ให้นิยามไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

¹ ตำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, “อธิบายเพลงยาวคุณพุ่ม” อ่างในวัชรี รมยะนันท์ และญาติ อรุณเวช, รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักรว (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 66.

² ตำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, “อธิบายเพลงยาวคุณพุ่ม” อ่างในวัชรี รมยะนันท์ และญาติ อรุณเวช, รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักรว, หน้า 67.

³ พูนวิจิตรมาตรา, ตำนานสักรว (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกปลั่ง กิตติวรรณ ณ วัดโสมนัสวิหาร 17 เมษายน 2512), หน้า 14.

ดร.แดนปีช แบรดเลย์ ให้ความหมายของคำว่า สักวา ในหนังสือ **อักขรภิธานศรับท์** ดังนี้
*สักระวา, เปนคำต้นบทเพลงอย่างหนึ่งเรียกว่าสักระวานั้น.*⁴
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวว่า
*คำ สักระวา เขาแปลกันว่า สักว่า ที่ก็จะถูก เห็นถูกที่คำโบราณออกเสียงตัวสะกด
 เสมอ เช่น นกะจิบ นกะจาบ ลูกะดุม เป็นต้น แล้วก็มาเรียกกันว่า กะดุม...*⁵
 เปลื้อง ณ นคร มีความเห็นคล้ายกันโดยได้อธิบายให้เห็นภาพของสักवादังนี้
*... เล่นกลอนคล้ายดอกสร้อย ทดลองโต้ตอบเห็นเข้าทีดี ก็ขยายกันออกไป
 มีเพลงและดนตรีรับ ก็กลายเป็นสักว่าที่สมบูรณ์ขึ้น แต่เสียงสักว่าอาจออก
 เสียงไม่เพราะ ฟังไม่เป็นคำกวี จึงกลายเป็น สักระวา แล้วเขียนเป็น สักราว
 ก็มี*⁶

ขุนวิจิตรมาตรา หรือ กาญจนาคพันธุ์ ให้ความหมายว่า
*...คำ สักราว ว่ากันว่ามาจาก สกาวที่*⁷ ซึ่งหากจะแปลกว้างๆ ก็ว่าเป็น
 การขับร้องเพลงลำนำเป็นทำนองโต้ตอบกัน⁸

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของ สักวา ไว้ว่า
*น. ชื่อกลอนแบบหนึ่ง บทหนึ่งมี 4 คำกลอน ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สักว่า”
 และลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย”, ชื่อลำนำเพลงอย่างหนึ่ง ร้องเป็นทำนอง
 โต้ตอบกัน. (โบราณเขียนเป็น สักระวา ก็มี).*⁹

⁴ แดนปีช แบรดเลย์, **อักขรภิธานศรับท์** (พระนคร: คุรุสภา, 2515), หน้า 709.

⁵ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **สาส์นสมเด็จพระ** เล่ม 24, หน้า 28.

⁶ เปลื้อง ณ นคร, “คำว่า สักว่า” ใน **ตอบปัญหาภาษาไทย** (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตสาส์น, 2524), หน้า 38.

⁷ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า สกาวที่ ไว้ในหน้าที่ 1110 ว่า น. *ผู้กล่าวถ้อยคำฝ่ายตน คือ ฝ่ายเสนอหรือฝ่ายถาม, คู่กับ ปรวาที.* จากความหมายนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการโต้ตอบกันระหว่างสองฝ่าย ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับการเล่นสักวาที่มีการร้องกลอนโต้กันเป็นลักษณะธรรมชาติ (ผู้เขียน)

⁸ กาญจนานาคพันธุ์ (นามปากกา), “สักราว,” ใน **ทรงชนะ**, (กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2547, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 65.

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** (กรุงเทพฯ : นานมี บุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 1157.

วิชรี รมยะนันท์ และญาติ อรุณเวช ให้ความหมายว่า

การเล่นทำเพลงอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการโต้ตอบกันไปมา โดยมีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น โทน รำมะนา กรับพวง ฉิ่ง¹⁰

จากความหมายทั้งหมดที่รวบรวมมานี้ แม้มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็เห็นลักษณะเด่นร่วมกันอยู่ 2 ประการที่แสดงความเป็นสักวาอย่างเด่นชัด คือ มีการขับร้องและมีการโต้ตอบระหว่างผู้เล่น ฉะนั้น ผู้เขียนขอให้นิยามของสักวาว่า “การเล่นกลอนสดโต้ตอบกัน โดยมีการขับร้องและมีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ”

จากการศึกษาความหมายของคำว่าสักวา ทำให้เห็นว่าในอดีต คำว่าสักวาสะกดได้หลายแบบ ดังที่พบว่าเขียนเป็น *สักราว* หรือ *สักระวา* ก็มี แสดงให้เห็นลักษณะของภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ผู้เขียนสันนิษฐานว่าการเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียนนี้น่าจะมีมูลเหตุมาจากการออกเสียงที่เปลี่ยนไป กล่าวคือแต่เดิมคนโบราณออกเสียงคำนี้โดยมีเสียงควบกล้ำในพยางค์กลางเป็น *สัก-กระ-วา* ภายหลังเสียงควบกล้ำหายไป ด้วยเพราะออกเสียงยากหรือเพราะพูดเร็วขึ้นก็ตามที่ เสียงคำนี้จึงเหลือเพียง *สัก-กะ-วา* เป็นเหตุให้รูปเขียนในสมัยหลังกลายเป็น *สักวา* อย่างที่เห็นกันในปัจจุบัน

2. ที่มาของการเล่นสักวา

การเล่นสักวาเป็นการเล่นที่มีความเก่าแก่เกินกว่าที่จะสรุปถึงที่มาได้อย่างแน่ชัด ในรายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักวา กล่าวถึงข้อสันนิษฐาน 2 ข้อ ที่เชื่อว่าการเล่นสักวามีที่มาจากเพลงปรบไก่อ้อหนึ่ง และเชื่อว่าการเล่นสักวามีที่มาจากการเล่นเรืออีกข้อหนึ่ง ในที่นี้จะกล่าวถึงข้อสันนิษฐานทั้ง 2 ข้อโดยสรุปจากรายงานการวิจัยเรื่องดังกล่าว พร้อมกันนี้ ผู้เขียนยังได้เสนอข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมของสถิตย์ เสมานิล และเปลื้อง ณ นคร ที่เห็นว่าการเล่นสักวาอาจมีที่มาจากการเล่นเพลงเรือไว้ ณ ที่นี้ด้วย

2.1 การเล่นสักวามีที่มาจากเพลงปรบไก่อ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระวินิจฉัยเรื่องที่มา

¹⁰ วิชรี รมยะนันท์ และ ญาติ อรุณเวช, รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักวา, หน้า 6.

ของการเล่นสักวาว่า การเล่นสักวาน่าจะมีที่มาจากการเล่นเพลงปรบไ้ โดยตั้งข้อสังเกตไว้หลายประการ อาทิ การเล่นสักวาและการเล่นเพลงปรบไ้ล้วนต้องมีคู่โต้ตอบเหมือนกันว่ากันด้วยกลอนสดแบบเดียวกัน และร้องลำนนำด้วยทำนองเพลงพระทองอย่างเดียวกัน เป็นต้น

ส่วนข้อแตกต่างระหว่างการเล่นสักวาและการเล่นเพลงปรบไ้ นั้นไม่เหมือนกันอยู่สองประการ คือ เพลงปรบไ้ใช้เพลงยาว ซึ่งผู้เล่นสามารถว่ากลอนบทหนึ่งได้ยาวหลายคำกลอน ขณะที่สักวาใช้เพลงสั้น เห็นได้ว่าสักวาบทหนึ่งมีความยาวตายตัวคือ 4 คำกลอนเท่านั้น ข้อแตกต่างอีกประการคือเพลงปรบไ้เล่นโดยว่ากันอย่างหยาบคายไม่เป็นเรื่อง ขณะที่สักวาเล่นเป็นเรื่องมากกว่า

2.2 การเล่นสักวามีที่มาจากการเล่นเรือ

ขุนวิจิตรมาตราเสนอว่าสักวาเป็นการเล่นที่มีต้นเค้ามาจากการเห่เรือ ดังปรากฏข้อความในหนังสือ *สองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยา* ซึ่งกล่าวถึง *สักวา* ว่ามีที่มาจากทำนองเห่เรือ ดังนี้

ข้าลระวา เป็นสะลระวา และถ้าพูดกันให้เร็วก็เป็นสะระวา สะระวา หรือสะลระวา จึงเป็น สะกระระวาหรือสะกะระวา ได้โดยไม่มีปัญหา โดยที่คนโบราณเขาเขียน “สักกรวา”¹¹

ขุนวิจิตรมาตรายังอธิบายเรื่องดังกล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า

...ข้าลระวะ, ข้าลระวา, สะวะสะวะ คำเหล่านี้ย่อมมีมูลที่มาอันเดียวกัน แต่ภาษาแปรรูปความหมายก็แปรไป โดยเฉพาะคำว่า “วา” คำเดียว มักใช้ในภาษาการเล่นขับร้องมากกว่า เช่น เพลงวาทหน้าพาทย์ปี่พาทย์ ในกระบวนรำเข้าจังหวะเพลงเร็วกับปี่พาทย์ ลูกคู่ร้องช่วยปี่พาทย์ว่า “มาละโหยว มาละวา

¹¹ ขุนวิจิตรมาตรา, “ตำนานสักวา” ใน *สองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยา* (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางสาวสมัครจิต งาม-พินิต ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร 27 มกราคม 2509), หน้า 89. อ้างถึงใน วัชร รมยะนันท์ และ ญาติ อรุณเวช, *รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักวา*, หน้า 4.

มาแต่ของเขา ของเราไม่มา ตะละล้า” ภาษาพูดก็มี ไปละวา อ้ายเลื่อเอาวา
คำว่าซ้าละวาหรือสะวา จึงย่อมาเป็นชื่อเพลงเห่ แล้วคำนี้เอง ก็กลายมาเป็น
สักรวา¹²

ขุนวิจิตรมาตราเห็นว่า เสียง ว กับเสียง ก ในภาษาไทยมักไปด้วยกัน ดังจะเห็นว่า
มีคำจำนวนหนึ่งที่มีเสียง ว และเสียง ก ออกเสียงใกล้เคียงกันอยู่ เช่น วิก-กวิก, วัต-กวัต,
วาด-กวาด, ว่าง-ว้าง-กว้าง เป็นต้น ชุดคำเหล่านี้นอกจากจะออกเสียงคล้ายกันแล้ว ยังพบว่า
มีความหมายไปในทางเดียวกันอีกด้วย เมื่อเสียง ว กับเสียง ก ไปด้วยกันดังนี้ สะวะสะวา
จึงกลายเป็นสะกะวะและเป็นสักรวาในที่สุด

2.3 การเล่นสักรวามีที่มาจากเพลงเรือ

สฤติย์ เสมานิล และ เปลื้อง ณ นคร เชื่อว่าการเล่นสักรวามีที่มาจากเพลงเรือ
สฤติย์ เสมานิล กล่าวว่า

การเล่นสักรวาเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามอย่างเพลงเรือของ
กวีชาวบ้านผู้ไม่รู้หนังสือ สักรวา (แลดอกสร้อย) เป็นการเล่นของกวีผู้ไม่รู้
หนังสือ¹³

เปลื้อง ณ นคร มีความเห็นทำนองเดียวกันว่าเพลงเรื่อน่าจะเกิดก่อน แล้วสักรวาจึง
มีขึ้นมาทีหลัง ดังที่กล่าวว่า

การเล่นเพลงแก้มันในยุคก่อนนั้นก็มิเพลงฉ่อย เพลงเรือ และเพลง
ดอกสร้อย เป็นต้น อาจเบื่อกันเข้า หรือบรรยากาศและสถานที่ไม่ให้
หมู่กวีและนักกลอนเมื่อมาพบกัน ก็อยากเล่นอะไรให้แปลกออกไป คนหนึ่ง
อาจเสนอว่า มาเล่น สักรวา กันเถอะ เล่นกลอนคล้ายดอกสร้อย ทดลอง

¹² กาญจนาคพันธุ์ (นามปากกา), “สักรวา,” ใน *วรรณคดี*, หน้า 91-92.

¹³ สฤติย์ เสมานิล, “สักรวาเข้าเรื่อง,” ใน *สุจิตร์งานเพื่อนขวัญวรรณศิลป์* (กรุงเทพมหานคร :
สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.พ.), เอกสารอัดสำเนา.

โต้ตอบเห็นเข้าทีดี ก็ขยายกันออกไป มีเพลงและดนตรีรับ ก็กลายเป็น
สักวาที่สมบูรณ์ขึ้น แต่เสียงสักวาอาจออกเสียงไม่เพราะ ฟังไม่เป็นคำกวี
 จึงกลายเป็น **สักระวา** แล้วเขียนเป็น**สักรวา** ก็มี¹⁴

จากทัศนะข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่า สักวาและเพลงเรือต่างก็เป็นการเล่นทางน้ำ
 เหมือนกัน การร้องก็มีลักษณะโต้ตอบเหมือนกัน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโอกาสในการเล่น
 และวิธีการเล่นแล้วก็พบว่า ทั้งการเล่นสักวาและการเล่นเพลงเรือก็มีลักษณะดังกล่าวสอดคล้อง
 กันด้วย จึงมีความเป็นไปได้ที่การเล่นสักวาจะมีที่มาจากเพลงเรือ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาประเด็น
 เหล่านี้เพิ่มเติมเพื่อหาข้อสนับสนุนที่ศนะข้างต้น พบรายละเอียดดังต่อไปนี้

โอกาสในการเล่นสักวานั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
 ทรงพระนิพนธ์ไว้ใน **คำอธิบายเรื่องสักวา** ว่า *ดอกสร้อยสักวา เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของ
 ผู้ที่มาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า เดือน 11 เดือน 12 เวลาฤดูน้ำมากเป็นเทศกาลทอดกฐิน
 ทอดผ้าป่า และเที่ยวทุ่ง...*¹⁵ ขณะที่เพลงเรือก็เล่นในเวลาน้ำมากอย่างเดือน 11 เดือน 12
 เช่นกัน ตามที่มนตรี トラโมท กล่าวไว้ว่า *ฤดูที่จะเล่นเพลงเรือกันสนุกสนานก็คือฤดูน้ำ ใน
 การทอดกฐินบ้าง ผ้าป่าบ้าง*¹⁶ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าช่วงเวลาในการเล่นสักวาและการเล่น
 เพลงเรือเป็นโอกาสเดียวกัน

ธรรมเนียมการเล่นสักวานั้นเริ่มต้นจากร้องเพลงโต้ตอบระหว่างชายหญิง ดังนั้น
 เมื่อเริ่มเล่นก็มี ธรรมเนียมว่า ผู้บอกสักวาฝ่ายชายต้องบอกสักวาเป็นบท “เกริ่นชวน” ซึ่งมี
 เนื้อหาทักทายและเชิญชวนให้ฝ่ายหญิงร่วมเล่นสักวาด้วย แล้วผู้บอกสักวาฝ่ายหญิงก็บอก
 สักวาเป็นบท “ตอบรับ” ซึ่งอาจมีเนื้อหาตอบว่ายอมเล่นสักวา หรืออาจปฏิเสธการเล่นสักวา
 ก็ได้ หากฝ่ายหญิงปฏิเสธ ฝ่ายชายก็ต้องเชิญชวนใหม่จนกว่าฝ่ายหญิงจะใจอ่อนยอมร่วมเล่น
 สักวาด้วย หรือไม่ก็จนกว่าฝ่ายชายถอดใจ แล้วเลิกชวนไปเอง

¹⁴ เปลื้อง ณ นคร, “คำวา สักวา” ใน **ตอบปัญหาภาษาไทย**, หน้า 38.

¹⁵ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, “คำอธิบายเรื่องสักวา” ใน **ประชุมบทสักวา
 เล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสักวากลอนสดพระราชานิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
 ราชกุมารี**, หน้า 9.

¹⁶ มนตรี トラโมท, **การละเล่นของไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2540), หน้า 60.

เพลงเรือกี๋มีบทร้องเชิงุขวนลักษณะนี้เหมือนกัน เรียกว่า “เพลงปลอบ” ดังที่ สุกัญญา สุฉฉายา กล่าวถึงการเล่นเพลงเรือกี๋ไว้ว่า

... เรือกี๋ฝ่ายชายจะเข้าไปเทียบเรือฝ่ายหญิง พ่อเพลงจะว่า “เพลงปลอบ” ชักชวนให้หญิงเล่น ถ้าฝ่ายหญิงพอใจก็จะร้องตอบ แต่ถ้าไม่พอใจก็มีสิทธิ์จะ นิ่งเฉย ฝ่ายชายก็จะปล่อยเรือไปหาลำอื่นต่อไป ...¹⁷

บทเกริ่นชวนของการเล่นสัควาและเพลงปลอบของการเล่นเพลงเรือกี๋จึงมีลักษณะ หน้าทีคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ยังพบว่า บทเกริ่นชวนในการเล่นสัควาสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่อง อิเหนา ตอนไปใช้บน แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับเพลงปลอบในการเล่นเพลงเรือกี๋ โดย ผู้บอกสัควาฝ่ายชายเรียกบทเกริ่นชวนของตนว่าเป็นการ “ปลอบ” แล้วขอร้องให้ผู้บอก สัควาฝ่ายหญิงร่วมเล่นสัควาด้วย ความว่า

(ชาย) สัควา ขอปลอบ นางทางไมตรี	เชิญร้องเล่นเป็นที่สโมสร
ฝ่ายนารีก็ชำนาญในการกลอน	อย่าให้วอนเวียนว่าอยู่ช้านาน
เสียแรงได้มาเรียงเคียงลำ	จะฟังคำสัควาว่าขาน
พอเจือใจในรสพจมาน	เหมือนข้อมไวให้ชำนาญการกลอนเอ๋ย ¹⁸

นอกจากพูดถึงการปลอบในสัควาบทนี้แล้ว สัควาบทถัดไป ผู้บอกสัควาฝ่ายชายก็ ยังเน้นเรื่องการปลอบซ้ำอีกครั้ง ความว่า

(ชาย) สัควา เสียแรงปลอบ ไม่ตอบคำ	นี่เนื้อแท้ทาระกำทำเชิญ
ฤจะแกลังแสร้างให้เลือดตากระเด็น	จึงจะเห็นใจประจักษ์ว่ารักจริง
ฤชิงชังอย่างไรจึงไม่ตอบ	ฤจะชอบให้สำออยอ้อยอิ่ง
จะอุตสาห์สู้ชะอ้อนวอนวิง	แต่อย่าทิ้งทางสวาทให้ขาดเอ๋ย ¹⁹

¹⁷ สุกัญญา สุฉฉายา, เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 17.

¹⁸ บทสัควาเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ 3 สัควาสมัยใหม่ ณ สังคีตศาลา และสัควาหน้าที่นั่ง ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 1.

¹⁹ บทสัควาเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ 3 สัควาสมัยใหม่ ณ สังคีตศาลา และสัควาหน้าที่นั่ง ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 1.

ในตอนท้ายของการเล่นสักวา ผู้บอกสักวาต้องว่า “บทลา” ซึ่งมีเนื้อหาคร่ำครวญ และแสดงความอาลัยอาวรณ์ที่ต้องจากกันไป การเล่นเพลงเรื่องก็มี “เพลงจาก” ที่มีลักษณะคล้ายบทลา ดังที่สุกัญญา สุฉฉายา อธิบายว่า ในช่วงที่ร้องเพลงจากนี้เป็นช่วงที่พายเรือกลับบ้าน ฝ่ายชายจะพายตามไปส่งฝ่ายหญิง เนื้อเพลงตอนนี้จะเศร้าสมกับที่ต้องจากกัน²⁰

นอกจากนี้ยังอาจพิจารณาความคล้ายคลึงกันระหว่างการเล่นสักวากับการเล่นเพลงเรือจากดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นได้อีกทางหนึ่ง มีหลักฐานปรากฏในบทสักวาสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องอิเหนา ตอน นางจินตะหรา ได้แสดงให้เห็นว่าการเล่นสักวาใช้เครื่องดนตรีใดบ้าง ดังนี้

สักวามาบังคมประนมโน้ม	พริ้งพร้อมตามรับสั่งทั้งชายหญิง
พวกนารีล้วนละม่อมพร้อมพริ้ง	บ้างถือฉิ่ง โทน ทับ กรับพวง
ล้วนนุ่งลายต่างต่างอย่างดี	ขับในสีทับทิมเหมาะห่มเปลาะม่วง
ขอเชิญตอบมาให้งามตามกระทรวง	อย่าหนักหน่วงอยู่เลยน้องร้องเถิดเอย ²¹

พบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นสักวานั้น มีโทนทับกรับฉิ่งพร้อมสำหรับ²² ขณะที่การเล่นเพลงเรื่อนั้น มีฉิ่งและกรับช่วยตีประกอบการร้อง²³ ซึ่งนับว่าคล้ายกันมาก เพียงแต่เครื่องดนตรีของการเล่นเพลงเรื่อนี้น้อยกว่าเท่านั้น

การเล่นสักวากับการเล่นเพลงเรือมีข้อแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดตรงที่การเล่นสักวาเป็นการเล่นของผู้ดี คือเป็นการเล่นของเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ ขณะที่การเล่นเพลงเรือเป็นการเล่นของชาวบ้านทั่วไป ดังที่ เอนก นาวิกมูล กล่าวไว้ใน เพลงนอกศตวรรษ ว่าการเล่นเพลงเรือเป็นการเล่นของชาวบ้าน และกล่าวถึงการเล่นสักวาว่าเป็นการเล่นของชาวเมือง²⁴

²⁰ สุกัญญา สุฉฉายา, เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งภูมิภาคของชาวบ้านไทย, หน้า 17.

²¹ บทสักวาเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ 3 สักวาสมัยใหม่ ณ สังคีตศาลา และสักวาหน้าที่นั่ง ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 26.

²² ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, “คำอธิบายเรื่องสักวา” ใน ประชุมบทสักวาเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสักวากลอนสดพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, หน้า 9.

²³ เรณู โภคินานนท์, การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2536), หน้า 16.

²⁴ เก็บความจาก เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2527), หน้า 129.

นอกจากนี้ การเล่นส้กวามีผู้บอกส้กวาเป็นผู้คิดบทและมีนักร้องคอยร้องบทส้กวานั้น ขณะที่การเล่นเพลงเรือมีพ่อเพลงแม่เพลงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้คิดบทและเป็นนักร้องในเวลาเดียวกัน ข้อนี้เป็นลักษณะแตกต่างที่เห็นเด่นชัดอีกประการหนึ่งระหว่างการเล่นส้กวาและการเล่นเพลงเรือ

อย่างไรก็ตาม แม้มีข้อแตกต่างกันบ้าง แต่ด้วยความคล้ายคลึงกันในหลายด้านก็ชวนให้คิดว่าการเล่นส้กวาและการเล่นเพลงเรื่อนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบส้กวากับเพลงเรือ

ข้อเปรียบเทียบ	ส้กวา	เพลงเรือ
รูปแบบการเล่น	ผู้บอกส้กวาคิดกลอนสด ให้นักร้องร้องโต้ตอบกับลำอื่น	พ่อเพลงแม่เพลงดันเพลงเรือโต้ตอบกับลำอื่น
ผู้เล่น	ชาวเมือง	ชาวบ้าน
สถานที่	ในเรือ	ในเรือ
ฤดูกาลเล่น	ฤดูน้ำหลาก เทศกาลกฐิน	ฤดูน้ำหลาก เทศกาลกฐิน
ธรรมเนียมก่อนเล่น	ฝ่ายชาย “เกริ่นชวน” จนกว่าฝ่ายหญิงจะ “ตอบรับ”	ฝ่ายชายร้อง “เพลงปลอบ” หากฝ่ายหญิงพอใจก็จะตอบรับ
ธรรมเนียมเมื่อเลิกเล่น	ร้อง “บทลา”	ร้อง “เพลงจาก”
เครื่องดนตรี	โทน ทับ กรับ ฉิ่ง รำมะนา	โทน ฉิ่ง

จากตารางข้างต้น เห็นได้ว่าการเล่นทั้งสองอย่างคงได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน เพราะมีความคล้ายคลึงกันแทบทุกด้าน อย่างไรก็ตาม เอนก นาวิกมูล เห็นว่าการเล่นส้กวาไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่ามีที่มาจากการเล่นเพลงเรือ เนื่องจากการเล่นทั้งสองอย่างต่างก็มีอายุเก่าแก่ด้วยกันทั้งคู่จนไม่รู้ว่าการเล่นชนิดใดเกิดก่อน

เราไม่อาจกล่าวได้อย่างแน่ใจได้เลยว่าระหว่างเพลงเรือ กับเพลงส้กวา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อย่างไหนจะตามใคร หากเราคิดว่าเพลงของชาวเมือง เป็นการดัดแปลง

วิวัฒนาการเพลงของชาวบ้านให้หูหฺรหฺรหฺรหฺรขึ้น นั้นหมายความว่าเราให้เพลงเรือเกิดก่อน และเพลงเหล่านี้ต้องมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา²⁵

ผู้เขียนมีความเห็นคล้ายตามที่เอนก นาวิกมูล กล่าวไว้ คือบอกไม่ได้ว่าการเล่นสักวามีที่มาจากการเล่นเพลงเรือจริงหรือไม่ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาด้วยรูปแบบเครื่องดนตรี และวิธีการเล่นแล้ว จะเห็นว่าการเล่นสักวามีความซับซ้อนมากกว่าเพลงเรือ จึงมีความเป็นไปได้ที่กลุ่มผู้ดีจะหยิบเอาเพลงเรือของชาวบ้านมาพัฒนา เพื่อยกระดับให้มีความแตกต่างจากของเดิม และเล่นได้ในกลุ่มของตนโดยไม่ขัดเขิน

กล่าวโดยรวมแล้ว ที่มาของการเล่นสักวายังไม่อาจระบุได้อย่างแน่ชัด เพราะเป็นการเล่นที่มีมาช้านาน แต่มีข้อสันนิษฐาน 3 ข้อ คือ 1) มีที่มาจากเพลงปรบโก่ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2) มีที่มาจากการเล่นเรือตามทัศนคติของขุนวิจิตรมาตรา และ 3) มีที่มาจากการเล่นเพลงเรือ ตามทัศนคติของสถิต เสมานิล และเปลื้อง ณ นคร

3. การเล่นสักวาในอดีต

การเล่นสักวาสมาัยโบราณ มักเล่นกันในฤดูน้ำหลากช่วงเดือน 11 หรือเดือน 12 อันเป็นเวลาที่คนทั่วไปว่างเว้นจากการทำไร่นา จึงมีเวลาพักผ่อนด้วยการล่องเรือเที่ยวเล่นไปตามท้องทุ่ง ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และลอยกระทง บรรยากาศโดยทั่วไปจึงเอื้อให้มีกิจกรรมสนุกสนานรื่นเริง บรรดาขุนนางและผู้มีอันจะกินมักพบบริวารที่เป็นนักร้องและนักดนตรีล่องเรือเที่ยวไปตามลำน้ำ เมื่อพบเรือลำอื่น เจ้านายของเรือแต่ละลำก็จะคิดกลอนสดให้นักร้องร้องโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน โดยมีนักดนตรีคอยบรรเลงเครื่องเล่นประกอบการขับร้องอย่างครึกครื้น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ใน คำอธิบายเรื่องสักกวา ว่า

... ดอกร้อยสักกวา เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของผู้ดีมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าเดือน 11 เดือน 12 เวลาฤดูน้ำมากเป็นเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่าและเที่ยวทุ่ง ผู้มีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่เจ้านายเป็นต้น มักพบบริวารที่เป็นนักร้องทั้งต้นบทแลลูกคู่

²⁵

เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, หน้า 129 - 130.

มีโทนทับกรับฉิ่งพร้อมสำหรับลงเรือไปเที่ยว บางลำก็เป็นนักร้องผู้ชาย บางลำนักร้องก็เป็นผู้หญิง เมื่อไปพบปะประชุมกันเป็นการสโมสรในท้องทุ่ง เจ้าของก็คิดบทให้นักร้องของตนร้องลำนำ ผูกกลอนเป็นทางสังวาสบ้าง เป็นทางเรื่องบ้าง ลำอื่นก็ร้องลำนำโต้ตอบกันไปมา เป็นอย่างมหรสพสำหรับการราตรีสโมสรของไทยมีมาแต่โบราณดังนี้...²⁶

แม้การเล่นสีกวามีปรากฏมานานแล้ว แต่ตัวบทที่เก่าแก่ที่สุดเพิ่งมีบันทึกเป็นหลักฐานอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึง การเล่นสีกวาเรื่องอิเหนา 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งเป็นการร้องถวายหน้าพระที่นั่ง เล่นสีกวาเรื่องอิเหนาตอน “ไปใช้บน” อีกครั้งหนึ่งเป็นการร้องในงานฉลอง แต่ไม่ปรากฏชัดว่าเป็นงานฉลองสิ่งใด ได้เล่นสีกวาเรื่องอิเหนาตอน “นางจินตะหรา” ทั้งสองครั้งมีบทสีกวาสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างสีกวาเรื่องอิเหนา ตอน ไปใช้บน ความว่า

สีกวามาพร้อมเรือประพาส	ถวายบังคมบรมนาถา
จะจับเรื่องอิเหนาชาวชวา	ท้าวดาหาเสด็จไปใช้บน
ทหารแห่คู่เคียงเรียงเรียบ	รถประเทียบคั่งคับสับสน
จรจากองหลังรั้งพล	พวงระเด่นดาหย่นนำหน้าเอย ²⁷

สมัยรัชกาลที่ 5 อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคที่การเล่นสีกวาเฟื่องฟูอย่างมาก ดังปรากฏว่ามีตัวบทสีกวาที่บันทึกจากการเล่นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันจำนวนมาก ทั้งนี้สมาคมนิสิตเก่าคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รวบรวมและจัดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือ **ประชุมบทสีกวาลเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสีกวากลอนสดพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**

²⁶ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, “คำอธิบายเรื่องสีกวา” ใน **ประชุมบทสีกวาลเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสีกวากลอนสดพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สมาคมนิสิตเก่าคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 9.

²⁷ บทสีกวาเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ 3 สีกวามัยใหม่ ณ สังคีตศาลา และสีกวาหน้าที่นั่ง ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อนุสรณ์งานสถาปนากิจศพ ขุนอัครพงศ์หาณิช (เล็ง อัครเวศน์) ณ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม 20 มีนาคม 2503), หน้า 3.

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ 36 พรรษา เมื่อ พ.ศ. 2534 ผู้สนใจสามารถหาอ่านเพิ่มเติมได้โดยละเอียดต่อไป

การเล่นสักกาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีรูปแบบการเล่นหลากหลาย ทั้งแบบที่นำเรื่องจากวรรณคดีของเก่ามาเล่น เช่น การเล่นสักกาเรื่องรามเกียรติ์ ตอนท้าวมหาสีวราชว่าความ และตอนพระรามจ้องนางสีดา การเล่นสักกาเรื่องอิเหนา ตอนชนไก่ และตอนสักกี การเล่นสักกาเรื่องสังข์ทอง คาวิ และพระอภัยมณี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการเล่นสักกาที่ไม่ได้เอาวรรณคดีของเก่ามาเล่นอีกด้วย แต่เป็นการเล่นสักกาที่มีที่มาจากการเล่นพื้นบ้านทั่วไป เช่น นำการเล่นซ่อนหา การเล่นคลุ้มไก่อ มาเล่นสักกา เป็นต้น

สถิตย์ เสมานิล เรียกสักกาแบบนี้ว่า “สักกาเข้าเรื่อง” มีรายละเอียดดังนี้

สักกาเข้าเรื่อง ไม่จำเป็นต้องเรื่องที่รู้จักกันอยู่แล้วเช่นในวรรณคดี แต่อาจสมมุติขึ้นใหม่ให้เหมาะสมก็ได้ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะคิดวงเล่นกันหลายสิบครั้ง จึงนอกจากเลือกเอาบางตอนแห่งเรื่องอิเหนา พระอภัยมณี คาวิ และสังข์ทอง เหมือนที่จะเล่นในวันนี้ มีเล่นหวย เล่นซ่อนหา เล่นปิดตา เล่นทอดผ้าป่า เป็นต้น²⁸

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากการเล่นสักกาเรื่องทอดผ้าป่าสมัยรัชกาลที่ 5 มาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

สักกรวอภิวาทบาทงกช	จะจบบทบอกผ้าป่าว่าวิถาร
ทูลหม่อมตัวขรัวสัมเปนสมภาร	เราคิดอ่านแห่งระจาดเหมือนราชฎร
กรมช่างตั้งให้ว่าที่ทายก	หาตกลงมาฉลองร้องครึ่งทอน
คุณมหาหน้าฉลาดพิณพาทย์มอญ	คนลครองค์ประเสริฐเปนเถิดเอย ²⁹

ผู้บอกสักกาบทนี้คือคุณพุ่ม ได้กล่าวถึงการเล่นสักกาเรื่องทอดผ้าป่า มีการแจกตัวให้ผู้บอกสักกาแต่ละวงรับบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ ได้แก่ ใหว่งทูลกระหม่อมหรือวงสักกา

²⁸ สถิตย์ เสมานิล, “สักกาเข้าเรื่อง,” ใน สุจิตร์งานเพื่อนขวัญวรรณศิลป์, (เอกสารอัดสำเนา).

²⁹ ประชุมบทสักกาเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสักกาลอนสดพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, หน้า 72. สกดตามต้นฉบับ.

ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์บอกสัควาเป็นขรัวสัมซึ่งเป็นสมภาร ให้วงสัควาของ
คุณพุ่มเองบอกสัควาเป็นชาวบ้านแห่งกระจาด ให้วงสัควาของกรมช่างบอกสัควาเป็น
มัททายก ให้วงสัควาของพระมหาสงครามบอกสัควาเป็นนักดนตรีปีพาทย์มอญ และให้วงสัควา
ของพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์เล่นเป็นคนละคร

การเล่นสัควาครั้งนี้ วงสัควาของพระมหาสงครามสามารถต่อกลอนได้ก่อน จึง
บอกสัควาเป็นนักดนตรีปีพาทย์มอญ ความว่า

สัควาตาครูชอุยุมิวัต
จัดพิมพ์พาทย์มอญเล่นได้ทันใด
จึงรีบพายมาถึงซึ่งห้องขู่
จะกลับไปเล่าก็ไกลเสียเต็มที

ได้ทราบชัดว่าฎีกามาแจกให้
ด้วยจะไปแห่ผ้าป่าไม่ช้าที่
เอะลิมณูปีแก้วเสียแล้วนี่
ปีก็มีมาบ้างเป่าพลาญเอ๋ย³⁰

จากนั้น วงสัควาวงอื่นๆ ก็ผลัดกันบอกสัควาตามบทบาทของตนไปเรื่อยๆ จนเลิก
เล่น ซึ่งการเล่นสัควาเข้าเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องชัดเจน ผู้เล่นต้องคอยฟังเหตุการณ์จากบทสัควา
ให้ตีว่า ถึงคราวตนบอกสัควา หรือยัง มิเช่นนั้น อาจถูกวงสัควาวงอื่นชิงบอกไปเสียก่อน
ก็เสียโอกาสในการเล่นไป หรือไม่ก็ต้องชิงบอกสัควาบ้างในคราวต่อมา ทำให้การเล่นสัความี
สีสัน น่าตื่นเต้น เพราะต้องชิงไหวชิงพริบกับผู้บอกสัควาคนอื่นๆ ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม หลังจากสมัยดังกล่าว การเล่นสัควาก็ซบเซาลงเป็นเวลานานหลาย
สิบปี จากภาวะเหตุการณ์บ้านเมืองรวมถึงสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง กระทั่งกรมศิลปากรได้
ฟื้นฟูการเล่นชนิดนี้ขึ้นในเวลาต่อมา ดังปรากฏความใน สัควาวิวิธ ว่า

...เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2502 กรมศิลปากรได้รื้อฟื้นขึ้นมา แสดง
ณ สังคีตศาลาอีกครั้ง โดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หลวงอิศราภรณ์-ประพันธ์
นายเปลื้อง ณ นคร นายมนตรี ตราโมท คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา นางสาวชยศรี
สุนทรพิพิธ เป็นผู้บอกสัควาในเรื่องสังข์ทอง เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังเป็นอันมาก³¹

³⁰ ประชุมบทสัควาเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสัควากลอนสดพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตน
ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, หน้า 73. สกัดตามต้นฉบับ.

³¹ ประยอม ของทอง และอรฉัตร ของทอง, สัควาวิวิธ, (กรุงเทพมหานคร : พงษ์นี้, 2525), หน้า 3.

ในปีเดียวกันนั้น ได้มีการประชุมกลอนทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี. ช่อง 4 บางขุนพรหม รายการที่มีชื่อว่า **ลับแลกลอนสด** เป็นการเล่นกลอนสดออกอากาศเดือนละครั้งเป็นรายการสุดท้ายของสถานี

หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ กล่าวถึงการประชุมกลอนสดในรายการนี้ว่า
... บอกทั้งบทกวีที่ เล่นเป็นสักวาก็มี เล่นดอกสร้อยหรืออย่างอื่นก็มี ที่บอกคนละครวดหรือสองวรรคก็มี ผู้ดูทีวีในสมัยนั้นที่ไม่เคยเห็นเขาเล่นสักวากันมาก่อนต่างก็ชมชอบลับแลกลอนสด เพราะนอกจากจะได้เห็นเขาแต่งกลอนกันอย่างรวดเร็วแล้ว ยังได้เห็นโฉมหน้าผู้บอกด้วย³²

รายการลับแลกลอนสดได้สร้างบรรยากาศความคึกคักให้เกิดขึ้นในแวดวงการเขียนกลอน ดังความใน **สักวาวิวิธ** ว่า

รายการนี้นับเป็นการปลุกชีวิตของกาพย์กลอนให้เป็นที่นิยมแพร่หลายอย่างแท้จริง การละเล่นกาพย์กลอนซึ่งมีชุกช่อนอยู่ตามสถาบันอย่างสมัครเล่น กลายเป็นการเขียน การรวมกลุ่มอย่างค่อนข้างจริงจัง มีการตั้งชมรมหรือชุมนุมวรรณศิลป์อย่างมากมายในกาลต่อมา มีการรวมกลุ่มชักซ้อม - ผูกซ้อม - ทดลอง และแข่งขันระหว่างกลุ่ม - ระหว่างคณะ - ระหว่างสถาบัน - ระหว่างภาค - ระหว่างจังหวัด ... ฯลฯ โดยเฉพาะที่ไทย ทีวี. ช่อง 4 บางขุนพรหม คินใดมีรายการ “ลับแลกลอนสด” จะเป็นที่ชุมนุมของนักกลอนไปโดยปริยาย นับแต่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญมาตัดสิน (ซึ่งหลายท่านเป็น “กวี” ในตัว) นักกลอนผู้ที่แข่งขัน เพื่อนฝูงนักกลอนที่มาช่วยกันสนับสนุนให้กำลังใจ ตลอดจนผู้นิยมกลอนซึ่งมาชมด้วยความเอาใจใส่...³³

ความคึกคักดังกล่าวอาจเทียบได้กับความคึกคักในอดีตเมื่อสมัยที่ยังมีการเล่นสักวากันในเรืออย่างสมัยโบราณ ดังที่หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ บรรยายการเล่นสักวาในอดีตว่า

³² จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้, หม่อมเจ้า, **นักกลอนบ่อนเช้าแซ่** (กรุงเทพมหานคร : ดวงกลม, 2520) หน้า 319.

³³ ประยอม ของทอง และอรฉัตร ของทอง, **สักวาวิวิธ**, หน้า 10.

... ถ้าใครมีเครื่องตั้งวงสักรวา และมีผู้บอกบทซึ่งไว้ตัวว่าไม่กลัวใครแล้ว ก็ลงเรือพายเตรไปตามลำน้ำ บางลำก็พายไปร้องไป บางลำก็จอดร้องอยู่ ณ ที่อันเหมาะ หรือถ้าไม่ร้องก็แสดงลักษณะให้เห็นได้ว่าเป็นเรือสักวาเรืออื่นๆ ผ่านมาแวะเข้าผสมโรง แล้วเลยเล่นกันอยู่จนตึกตื่น เรืออื่นๆ ที่ออกเที่ยวตามลำน้ำก็แวะเข้าจอดฟังเป็นกลุ่ม เรือขายของก็เร่ขาย เรือลำไหนจอดอยู่นานไม่ได้ก็ไป ลำใหม่ก็มาจอดเป็นกลุ่มกันไปจนเลิก...³⁴

จะเห็นว่า เรือที่แวะจอดเข้าฟังเป็นกลุ่ม เรือลำไหนจอดอยู่นานไม่ได้ก็ไป ลำใหม่ก็มาจอดเป็นกลุ่มกันไปจนเลิก แสดงให้เห็นความคึกคักและความพลุกพล่านของผู้ชมสักวา ซึ่งเป็นความคึกคักแบบเดียวกับที่ปรากฏในรายการลับแลกลอนสด ผิดกันแต่เพียงบนบกกับในน้ำเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่ารายการลับแลกลอนสดได้ดึงเอาบรรยากาศความคึกคักเก่าๆ แบบการเล่นสักวาในสมัยโบราณให้ย้อนคืนมาอีกครั้ง

บรรยากาศการเล่นสักวาที่กลับมาคึกคักเช่นนี้ ทำให้ชุมชนภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัด *สักวาน้ำที่นิ่ง* เพื่อถวายพระพรปีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ณ หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2503 โดยเล่นเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน แต่งงานพระไวย³⁵ นอกจากทิดพระเกียรติแล้ว ยังเป็นการเล่นสักวาตามแบบแผนที่มีมาในอดีตที่มักเล่นถวายพระมหากษัตริย์อีกด้วย

สุดสงวน ผู้เขียนคอลัมน์มองภาษา ในนิตยสารสกุลไทย กล่าวว่า *การแสดงสักวาประเภทนี้ บางทีก็เรียกสักวากลอนสด บางคนก็เรียกสักวาบอกบท*³⁶ ทำให้เห็นว่า มีการใช้คำอื่นเรียกการเล่นชนิดนี้นอกเหนือไปจากที่เคยใช้กันว่า *การเล่นสักวา* อย่างในอดีต ทั้งสักวากลอนสดและสักวาบอกบทต่างก็เป็นคำที่ใช้เรียกการเล่นสักวาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่า *สักวาบอกบท* เป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและปรากฏในสื่อต่างๆ มากกว่าคำว่า *สักวากลอนสด* ดังเห็นได้ว่ากลุ่มนักกลอนจากสโมสรสยามวรรณศิลป์และกลุ่มนักกลอนจากสถาบันสุนทรภู่ ซึ่งเป็น 2 องค์กรที่ยังคงแสดงการเล่นสักวาตามโอกาสต่างๆ

³⁴ จันทริจรายวัฒน์ รัชนี้, หม่อมเจ้า, นักกลอนบ่อนเช้าแซ่, หน้า 192.

³⁵ วัชร รมยะนันท์ และ ญาติ อรุณเวช, รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักวา, หน้า 18.

³⁶ สุดสงวน, "สักวาเรื่องสังข์ทองตอนเงาะถอดรูป (1)," *สกุลไทย* 2833 (3 กุมภาพันธ์ 2552) : 117.

อย่างสม่ำเสมอในปัจจุบัน เมื่อเล่นสักวาที่ใด กลุ่มนักร้องเหล่านี้ก็มักใช้คำว่า *สักวาบอกบท* เรียกการแสดงของตนอยู่เสมอ

สักวาบอกบทนั้นมีเล่นกันอยู่ทั่วไปตามโอกาสต่างๆ ในปัจจุบัน โดยเฉพาะนักร้องจากสโมสรสยามวรรณศิลป์นั้น ได้ออกไปแสดงสักวาตามสถาบันการศึกษาหรือหอประชุมองค์กรต่างๆ ปีละหลายครั้ง จนกระทั่งปี 2529 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เข้าเฝ้าฯ แสดงถวายเฉพาะพระพักตร์ในเรือประพาสอุทยาน (ณ อุทยานพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ที่อัมพวา) แล้วต่อๆ มา ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จในการทรงสักวาอีกหลายครั้ง³⁷

การที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสักวาร่วมกับนักร้องทั้งหลายในลักษณะนี้ นับเป็นเรื่องดีอย่างยิ่ง เพราะเป็นแบบแผนการเล่นสักวาอย่างดั้งเดิมที่มีเจ้านายร่วมบอกสักวาด้วย

ต่อมาการเล่นสักวาก็มีรูปแบบที่น่าสนใจมากขึ้น ด้วยการให้นาฏศิลปินแต่งกายเป็นตัวละครในเรื่องที่เล่นสักวา แล้วออกมาแสดงการรำรำโดยตีบทให้เข้ากับกลอนแบบสดๆ นอกจากนี้ยังอาจมีบทเจรจาที่นาฏศิลปินเหล่านั้นคิดขึ้นเองมาผสมด้วย ซึ่งจะสร้างความขบขันและความสนุกสนานให้แก่การเล่นสักวาคั้งนั้นๆ การเล่นสักวาลักษณะนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ดังที่ สุดสงวน กล่าวไว้ว่า

*กรมศิลปากรใช้เรียกว่า สักวาออกตัว แต่ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติท่านจะเรียกว่า สักวาทรงเครื่อง ... คุณจำนง รังสิกุล (อดีตหัวหน้าฝ่ายจัดรายการของบริษัทไทยโทรทัศน์ หรือทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม) ... ท่านเรียกสักวาที่มีทั้งการร้องและการรำประกอบกันนี้เป็นการจำลองว่า สักวาร้องรำ*³⁸

ผู้เขียนพบว่า การเล่นสักวาลักษณะนี้เท่าที่เห็นมีทั้งที่ใช้คำว่า *สักวาออกตัว* และ *สักวาทรงเครื่อง* อยู่พอๆ กัน ส่วนสักวาร้องรำนั้น ไม่พบว่ามีการใช้แพร่หลายนัก อย่างไรก็ตามเมื่อพูดถึงสักวาบอกบทก็เป็นคำกลางๆ ที่หมายถึงการเล่นสักวาโดยที่มีตัวแสดงออกมารำรำด้วยหรือไม่ก็ได้

³⁷ สุดสงวน, “สักวาเรื่องสังข์ทองตอนเงาะถอดรูป (1),” *สกุลไทย* 2833 (3 กุมภาพันธ์ 2552) : 117.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

การเล่นสัควาในยุคนี้จึงเป็นยุคแห่งการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา กล่าวคือ เริ่มต้นจากการฟื้นฟูการเล่นในอดีตจนได้รับความนิยมจากผู้ชม ทำให้มีการเล่นสัควาโดยองค์กรและหน่วยงานต่างๆ อีกหลายครั้ง จากนั้นจึงมีการพัฒนาการเล่นให้สนุกสนานจนได้ออกอากาศทางโทรทัศน์ ยิ่งทำให้การเผยแพร่การเล่นสัควาเป็นไปอย่างรวดเร็ว พร้อมกันนั้น การเล่นสัควาก็มีการเพิ่มนักแสดงที่แต่งกายเป็นตัวละครตามเรื่องที่เล่น ให้รายรำตามบทสัควา โดยคิดทำขึ้นสดๆ รวมทั้งยังมีบทเจรจาที่มาจากปฏิภาณของนักแสดง ทำให้การเล่นสัควาน่าตื่นเต้น เพราะผู้เล่นทุกคนต้องใช้ไหวพริบตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังมีคำเรียกการเล่นสัควาเพิ่มเติมขึ้นมาอย่างหลากหลาย เช่น สัควาบอกบทและสัควากลอนสด หากมีนักแสดงรายรำประกอบด้วยก็เรียกว่าสัควาออกตัว สัควาทรงเครื่อง หรือสัควาร้องรำ ทั้งนี้ สัควาบอกบท เป็นคำที่ใช้อย่างแพร่หลายที่สุดในปัจจุบัน และเป็นคำกลางๆ ที่กินความรวมการเล่นสัควาทุกรูปแบบ กล่าวคือ มีนักแสดงออกมา ร่ายรำหรือไม่ก็ตาม เรียกว่าสัควาบอกบทได้ทั้งนั้น

4. การเล่นสัควาในปัจจุบัน

การเล่นสัควาในปัจจุบันมักนิยมนำวรรณคดีตอนใดตอนหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มานำเสนอ โดยมีผู้บอกสัควาทำหน้าที่คิดบทสัควาขึ้นมาสดๆ ตามบทบาทที่ได้รับเป็นตัวละครใดๆ ในวรรณคดีเรื่องนั้น บทสัควาดังกล่าวจะนำไปร้องโต้กับบทสัควาของผู้บอกสัควาคนอื่นๆ ซึ่งจะรับบทเป็นตัวละครที่แตกต่างกันไป โดยปกติแล้ว สัควาบอกบทจะมีเนื้อหาเป็นการดำเนินเรื่องตามเนื้อเรื่องที่ปรากฏในวรรณคดี แต่บ่อยครั้งที่ผู้บอกสัความักจะแสดงปฏิภาณของตนด้วยคิดบทสัควาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว เช่น เรื่องการเมือง เรื่องเศรษฐกิจ ชาวที่กำลังได้รับความสนใจ และเหตุการณ์ทั่วไปในสังคม เป็นต้น ทำให้บทสัความีการล้อเลียนสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งนอกจากจะช่วยให้เกิดอารมณ์ขันและช่วยให้สัควาบอกบทมีความสุขสนุกสนานขึ้นแล้ว ก็ยังเป็นการวิจารณ์เรื่องที่ล้อเลียนโดยผู้บอกสัควาไปพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้การรับชมการเล่นสัควาให้สนุกสนานนั้น ผู้ชมจึงต้องเข้าใจเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในเวลานั้นประกอบด้วย

ตัวอย่างสัควาบทต่อไปนี้มีมาจากการเล่นสัควาเรื่อง หลวิชัยคดี ในงานรำลึก 102 ปีชาติกาล หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่สถาบันคึกฤทธิ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2556 ซึ่งเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ตัวแทนประเทศไทยและตัวแทนประเทศกัมพูชา กำลังจะให้การต่อศาลโลกเพื่อขอให้ตัดสินกรณีพิพาทเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร บทสัควาที่

เล่นกันในคราวนั้นถึงแม้จะเดินความตามท้องเรื่องวรรณคดี แต่ก็ไม่หนีการเห็นแบบแผนเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นระยะ เช่น

<p>สักวาคันธมาลีคนชี้หิ้ง ที่เราย้อมเฮนนาไม่มาดม จงไปหาหมอเสน่ห์แก่เหล่าขลัง มิได้ศึกแสนอุบาทว์สัญชาติไทย</p>	<p>เห็นผิวซึ่งดมดมหอมเส้นผม นางเรียกขรมนางกำนัลมาทันใด แต่ระวังหมอมเขมรเล่นคุณไสย อธิปไตยเขาวีฬารสูศาลเอย³⁹</p> <p>(นภาลัย สุวรรณธาดา)</p>
---	---

นอกจากนี้ยังมีกรณีการเสนอผู้ตีข้อแก้ไขรัฐธรรมนูญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้น ก็กลายเป็นประเด็นที่ปรากฏในบทสักवाद้วย ดังนี้

<p>สักวาหมอเสน่ห์ชกเฉไฉ รับอาสาแก้เสน่ห์เล่ห์มนต์ดำ แก้เสน่ห์กลับพลาดพลั้งยังยกแย แก้ปัญหาปากท้องของสำคัญ</p>	<p>เสนาไพร่เพียงประเด็นให้เห็นข้า เสนียดย้าเอาคินไปของใครของมัน เหมือนรุ่มแกยมาบ้านเมืองเคืองคับขัน แต่กลับดันแก้รัฐธรรมนูญสุญเปล่าเอย⁴⁰</p> <p>(นิภา ทองถาวร)</p>
---	---

สักวาเรื่องสังข์ทอง ตอน เงาะถอดรูป ในงาน “120 ปี บารมีพระปกเกล้าฯ” ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2556 มีบทล้อเหตุการณ์เกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดทางภาคใต้ออกมาชุมนุมประท้วงรัฐบาล กรณีราคายางตกต่ำ ดังนี้

<p>สักวารับว่าบทพระอินทร์ คิดอยากช่วยเจ้าเงาะพิเคราะห์เหตุ ยกไพร่พลหลากล้วนชาวสวนยาง ท้าวสามลจะออกหน้ามาตีคลี</p>	<p>พระพักตร์คล้าย หมาก ปริณู กินเต้าหู้ แปลงกายสู้เป็นแม่ทัพรบต่อตี ประท้วงข้างกำแพงเมืองกันอึ้งมี หรือจะหนีไปดูไปตามใจเอย⁴¹</p> <p>(ธีรวัฒน์ กล่าวเกลี้ยง)</p>
---	--

³⁹สุดสงวน, “สักวาวันคึกฤทธิ์ 2556 เรื่องหลวิชัยคารี,” สกฤตไทย 3059 (21 พฤษภาคม 2556).

⁴⁰สุดสงวน, “สักวาวันคึกฤทธิ์ 2556 เรื่องหลวิชัยคารี,” สกฤตไทย 3059 (21 พฤษภาคม 2556).

⁴¹นักบินเดี่ยว, แดกก้อ-ตอกลอน, เพชรนิเวศ์ magazine 110 (ตุลาคม 2556) : 19.

สัปดาห์เรื่องพระอภัยมณี ตอน หนีนางผีเสื้อสมุทร (การแสดงจริงใช้ชื่อตอนว่า ไล่ นางผีเสื้อสมุทร) ณ สีแยกปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2557 สะท้อนเหตุการณ์ชวนน่าเศร้าตายเป็นเหตุจากไม่ได้รับเงินจากโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล ในบทสัปดาห์ว่า

สัปดาห์สิ้นสมุทรสะอึก	นอนกลิ้งเกลือกไปมาน่าสงสาร
ใบประทวนล้วนวางอยู่กลางลาน	ทรมาณกายใจไม่ได้ตั้งคังค์
อย่าเพิ่งฆ่าตัวตายนายเงือก	รีบเก็บเชือกอย่าผูกคอรอความหวัง
ไปหาพระอภัยมณีมีพลัง	ร้ายมนต์ขลังต่อสู้ให้ได้เงินเอย ⁴²

(น้อย อำไพพรรณ)

จากตัวอย่างเหล่านี้ ผู้เขียนเห็นว่าการเล่นสัปดาห์มีความน่าสนใจ จากอดีตที่เป็นการเล่นตามฤดูกาลเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว ก็เปลี่ยนมาเป็นการเล่นเพื่อสะท้อนและวิจารณ์เหตุการณ์บ้านการเมืองต่างๆ ไปพร้อมกันโดยอาศัยการล้อเลียนอย่างมีอารมณ์ขันเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นปฏิภาณไหวพริบของผู้บอกสัปดาห์ และความคิดสร้างสรรค์ในการพลิกแพลงเรื่องราวตามตัวบทวรรณคดีให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับเรื่องราวในปัจจุบันได้อย่างลงตัว ทำให้วรรณคดีที่แม้จะเป็นของโบราณก็สามารถถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างทันทั่วถึง และไม่มีคำว่าล้าสมัย ซึ่งถือเป็นเรื่องที่น่าทึ่งเรื่องหนึ่งเลยทีเดียว

ความสามารถในการปรับตัวเช่นนี้น่าจะเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้การเล่นสัปดาห์ยังคงมีลมหายใจอยู่ในปัจจุบัน พร้อมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

⁴² นกบินเตี้ยว, แดกกอ-ต่อกลอน, *เพชรนิลส์ magazine* 115 (มีนาคม 2557) : 23.

บรรณานุกรม

- กาญจนาภรณ์พันธุ์ (นามแฝง). สักวา. ใน **ทรศนะ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ต้นฉบับ, 2547.
- จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชณี, หม่อมเจ้า. **นักกลอนบ่อนเข้าแซ่**. กรุงเทพมหานคร : ดวงกลม, 2520.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ** เล่ม 24. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.
- นกบินเดี่ยว (นามแฝง). “แตกกอ-ต่อกลอน,” **เพชรนิลส์ magazine** 110 (ตุลาคม 2556) : 19.
- นกบินเดี่ยว (นามแฝง). “แตกกอ-ต่อกลอน,” **เพชรนิลส์ magazine** 115 (มีนาคม 2557) : 23.
- บทสักวาเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ 3 สักวาสมัยใหม่ ณ สังคีตศาลา และสักวาหน้าที่นั่ง ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพขุนอัศวรงค์พาดิช (เล็ง อัศวเศวน์) ณ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม 20 มีนาคม 2503.
- แบรดเลย์ แดนบิช. **อักขรธาภิธานศรับท์**. พระนคร : คุรุสภา, 2515.
- ประชุมบทสักวาเล่นถวายในรัชกาลที่ 5 และสักวากลอนสดพระราชานิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สมาคมนิสิตเก่าคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ประยอม ซองทอง และอรฉัตร ซองทอง. **สักวาวิวิธ**. กรุงเทพมหานคร : พุ่มนี้, 2525.
- เปลื้อง ณ นคร. คำว่า สักวา. ใน **ตอบปัญหาภาษาไทย**. หน้า 38. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2524.
- มนตรี ตราโมท. **การละเล่นของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2540.
- เรณู โกศินานนท์. **การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- วัชรีย์ รมยงนันท์ และญาดา อรุณเวช. **รายงานผลการวิจัยเรื่องเพลงสักวา**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- วิจิตรมาตรา, ขุน. **ตำนานสักวา**. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกปลั่ง กิตติวรรณ ณ วัดโสมนัสวิหาร 17 เมษายน 2512.
- สถิตย์ เสมานิล, “สักวาเข้าเรื่อง,” ใน **สูจิบัตรงานเพื่อนขวัญวรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.พ. (เอกสารอัดสำเนา)

- สุกัญญา สุขฉายา. **เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สุดสงวน (นามแฝง). “สัควาเรื่องสังข์ทองตอนเงาะถอดรูป (1),” **สกุลไทย** 2833 (3 กุมภาพันธ์ 2552) : 117.
- สุดสงวน (นามแฝง). “สัควาวันศึกฤทธิ์ 2556 เรื่องหลวิชัยคาวิ,” **สกุลไทย** 3059 (21 พฤษภาคม 2556)
- เอนก นาวิกมูล. **เพลงนอกศตวรรษ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2527.